

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องต้นทุนและผลตอบแทนจากการเลี้ยงปลานิลของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิล ในอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาด้านทุนและผลตอบแทนจากการเลี้ยงปลานิลของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิล โดยทำการศึกษาข้อมูลตัวเลขจากการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิล อำเภอพาน จังหวัดเชียงรายจำนวน 140 ราย และเก็บข้อมูลอื่นๆที่เกี่ยวข้องจากชมรมปลานิลต่าง ๆ เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ ในอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย รวมถึงข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านทุนและผลตอบแทน ซึ่งจากการศึกษาพื้นที่การเลี้ยงปลานิลทั้งหมดเป็นพื้นที่ของเกษตรกรไม่ได้ทำการเช่าที่แต่อย่างใดและได้ทำการแบ่งกลุ่มเกษตรกรออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเกษตรกรที่ใช้พื้นที่สวน กลุ่มเกษตรกรที่ใช้พื้นที่นา ในการเลี้ยงปลานิล โดยในแต่ละกลุ่มจะแบ่งย่อยตามขนาดบ่อ ดังนี้ กลุ่มเกษตรกรที่ใช้พื้นที่สวนจะประกอบด้วย การเลี้ยงในบ่อขนาด 1 ไร่มีจำนวน 1 บ่อ การเลี้ยงในบ่อขนาด 1 ไร่มีจำนวน 2 บ่อ การเลี้ยงในบ่อขนาด 2 ไร่มีจำนวน 2 บ่อ การเลี้ยงในบ่อขนาด 2 ไร่มีจำนวน 3 บ่อ และการเลี้ยงในบ่อขนาด 3 ไร่มีจำนวน 3 บ่อ กลุ่มเกษตรกรที่ใช้พื้นที่นาทำการเลี้ยง ประกอบด้วยการเลี้ยงในบ่อขนาด 1 ไร่มีจำนวน 1 บ่อ การเลี้ยงในบ่อขนาด 2 ไร่มีจำนวน 2 บ่อ และการเลี้ยงในบ่อขนาด 2 ไร่มีจำนวน 3 บ่อ

ในการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเรื่องต้นทุนและผลตอบแทนของการเลี้ยงปลานิลในอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ผู้ทำการศึกษาได้จัดเก็บข้อมูลตัวเลขจริงจากเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิล ช่วงปี พ.ศ. 2543 และ พ.ศ. 2544 แล้วนำมาทำการถ่วงเฉลี่ย จากนั้นใช้เครื่องมือทางการเงินพยากรณ์สิ่งที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยที่ไม่คำนึงถึงค่าเสื่อมราคา ภาษีและปัจจัยเสี่ยงอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และได้ผลสรุปดังต่อไปนี้

1. บ่อขนาด 1 ไร่มีจำนวน 1 บ่อ เกิดค่าใช้จ่ายในการลงทุนเฉลี่ยต่อบ่อรวมทั้งสิ้น 36,818.90 บาท (ตารางที่ 4-29) และค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานการเลี้ยงปลานิลต่อรุ่นเฉลี่ยต่อบ่อที่เกษตรกรต้องจ่ายตลอดระยะเวลาการเลี้ยงรวมทั้งสิ้น 63,223.42 บาท(ตารางที่ 4-62)ปริมาณผลผลิตที่ได้จากการเลี้ยงปลานิลเฉลี่ยต่อบ่อปีพ.ศ. 2543 เท่ากับ 2,800 กิโลกรัมเป็นจำนวนเงิน 86,800 บาท (ตารางที่ 4-64) ปี พ.ศ. 2544 เท่ากับ 2,825 กิโลกรัมเป็นจำนวนเงิน 87,575 บาท (ตารางที่ 4-65)

ดอกเบี้ยเงินกู้ยืมที่ต้องจ่ายในปีที่ 1 ถึง ปีที่ 5 คือ 4,776 บาท, 4,179 บาท, 3,582 บาท, 2,985 บาท และ 2,388 บาท ตามลำดับ

การวิเคราะห์อัตราผลตอบแทน ปรากฏดังนี้ มีระยะเวลาการคืนทุน 1 ปี 10 เดือน 27 วัน (ตารางที่ 4-92) มูลค่าปัจจุบันสุทธิที่อัตราผลตอบแทนขั้นต่ำร้อยละ 7.96 เท่ากับ 61,344 บาท (ตารางที่ 4-93) อัตราผลตอบแทนที่แท้จริงเท่ากับร้อยละ 55 (ตารางที่ 4-94) จุดคุ้มทุนสำหรับเงินลงทุนในปีที่ 1 เท่ากับ 4,372.79 กิโลกรัมหรือ 135,556.49 บาท (ตารางที่ 4-95) จุดคุ้มทุนในปีที่ 2 สำหรับค่าเตรียมบ่อเลี้ยงเท่ากับ 154.16 กิโลกรัมหรือ 4,778.96 บาท

2. บ่อขนาด 1 ไร่ มีจำนวน 2 บ่อ เกิดค่าใช้จ่ายในการลงทุนเฉลี่ยต่อบ่อรวมทั้งสิ้น 36,176.19 บาท (ตารางที่ 4-29) และค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานการเลี้ยงปลาชนิดต่อรุ่นเฉลี่ยต่อบ่อที่เกษตรกรต้องจ่ายตลอดระยะเวลาการเลี้ยงรวมทั้งสิ้น 57,267.60 บาท (ตารางที่ 4-62) ปริมาณผลผลิตที่ได้จากการเลี้ยงปลาชนิดเฉลี่ยต่อบ่อปี พ.ศ. 2543 เท่ากับ 2,650 กิโลกรัมเป็นจำนวนเงิน 82,150 บาท (ตารางที่ 4-63) ปี พ.ศ. 2544 เท่ากับ 2,800 กิโลกรัมเป็นจำนวนเงิน 86,800 บาท (ตารางที่ 4-64) ดอกเบี้ยเงินกู้ยืมที่ต้องจ่ายในปีที่ 1 ถึง ปีที่ 5 คือ 5,094 บาท, 4,458 บาท, 3,821 บาท, 3,821 บาท และ 3,814 บาท ตามลำดับ

การวิเคราะห์อัตราผลตอบแทน ปรากฏดังนี้ มีระยะเวลาการคืนทุน 1 ปี 9 เดือน (ตารางที่ 4-92) มูลค่าปัจจุบันสุทธิที่อัตราผลตอบแทนขั้นต่ำร้อยละ 7.96 เท่ากับ 53,620 บาท (ตารางที่ 4-93) อัตราผลตอบแทนที่แท้จริงเท่ากับร้อยละ 54 (ตารางที่ 4-94) จุดคุ้มทุนสำหรับเงินลงทุนในปีที่ 1 เท่ากับ 3,852.63 กิโลกรัมหรือ 119,431.53 บาท (ตารางที่ 4-95) จุดคุ้มทุนในปีที่ 2 สำหรับค่าเตรียมบ่อเลี้ยงเท่ากับ 132.09 กิโลกรัมหรือ 3,815.79 บาท

3. บ่อขนาด 2 ไร่ มีจำนวน 2 บ่อ เกิดค่าใช้จ่ายในการลงทุนเฉลี่ยต่อบ่อรวมทั้งสิ้น 43,412.50 บาท (จากตารางที่ 4-29) และค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานการเลี้ยงปลาชนิดต่อรุ่นเฉลี่ยต่อบ่อที่เกษตรกรต้องจ่ายตลอดระยะเวลาการเลี้ยงรวมทั้งสิ้น 80,810.73 บาท (จากตารางที่ 4-62) ปริมาณผลผลิตที่ได้จากการเลี้ยงปลาชนิดเฉลี่ยต่อบ่อปี พ.ศ. 2543 เท่ากับ 4,461.54 กิโลกรัมเป็นเงินจำนวน 138,307.74 บาท (ตารางที่ 4-64) ปี พ.ศ. 2544 เท่ากับ 4,384.62 กิโลกรัมเป็นจำนวนเงิน 135,923.22 บาท (ตารางที่ 4-65) ดอกเบี้ยเงินกู้ยืมที่ต้องจ่ายในปีที่ 1 ถึง ปีที่ 5 คือ 6,368 บาท, 5,572 บาท, 4,776 บาท, 3,980 บาท และ 3,980 บาท ตามลำดับ

การวิเคราะห์อัตราผลตอบแทน ปรากฏดังนี้ มีระยะเวลาการคืนทุน 10 เดือน 6 วัน (ตารางที่ 4-92) มูลค่าปัจจุบันสุทธิที่อัตราผลตอบแทนขั้นต่ำร้อยละ 7.96 เท่ากับ 147,492 บาท (ตารางที่ 4-93) อัตราผลตอบแทนที่แท้จริงเท่ากับร้อยละ 115 (ตารางที่ 4-94) จุดคุ้มทุนสำหรับเงิน

ลงทุนในปีที่ 1 เท่ากับ 3,367.92 กิโลกรัมหรือ 104,405.52 บาท(ตารางที่ 4-95) จุดคุ้มทุนในปีที่ 2 สำหรับค่าเตรียมบ่อเลี้ยงเท่ากับ 134.50 กิโลกรัมหรือ 4,169.50 บาท

4. บ่อขนาด 2 ไร่มีจำนวน 3 บ่อ เกิดค่าใช้จ่ายในการลงทุนเฉลี่ยต่อบ่อรวมทั้งสิ้น 36,397.36 บาท (จากตารางที่ 4-29) และค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานการเลี้ยงปลานิลต่อรุ่นเฉลี่ยต่อบ่อที่เกษตรกรต้องจ่ายตลอดระยะเวลาการเลี้ยงรวมทั้งสิ้น 79,455.47 บาท (จากตารางที่ 4-62) ปริมาณผลผลิตที่ได้จากการเลี้ยงปลานิลเฉลี่ยต่อบ่อปี พ.ศ.2543 เท่ากับ 4,132.33 กิโลกรัมเป็นจำนวนเงิน 133,682.23 บาท (ตารางที่ 4-64) ปี พ.ศ. 2544 เท่ากับ 4,330.33 กิโลกรัมเป็นจำนวนเงิน 134,240.23 บาท ดอกเบี้ยเงินกู้ยืมที่ต้องจ่ายในปีที่ 1 ถึง ปีที่ 5 คือ 6,368 บาท, 5,572 บาท, 4,776 บาท, 3,980 บาท และ 3,184 บาท ตามลำดับ

การวิเคราะห์อัตราผลตอบแทน ปรากฏดังนี้ มีระยะเวลาการคืนทุน 9 เดือน (ตารางที่ 4-92) มูลค่าปัจจุบันสุทธิที่อัตราผลตอบแทนขั้นต่ำร้อยละ 7.96 เท่ากับ 147,941 บาท (ตารางที่ 4-93) อัตราผลตอบแทนที่แท้จริงเท่ากับร้อยละ 132 (ตารางที่ 4-94) จุดคุ้มทุนสำหรับเงินลงทุนในปีที่ 1 เท่ากับ 2,893.32 กิโลกรัมหรือ 89,692.92 บาท (ตารางที่ 4-95) จุดคุ้มทุนในปีที่ 2 สำหรับค่าเตรียมบ่อเลี้ยงเท่ากับ 113.05 กิโลกรัมหรือ 3,504.50 บาท

5. บ่อขนาด 3 ไร่มีจำนวน 3 บ่อ เกิดค่าใช้จ่ายในการลงทุนเฉลี่ยต่อบ่อรวมทั้งสิ้น 49,065.85 บาท (จากตารางที่ 4-29) และค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานการเลี้ยงปลานิลต่อรุ่นเฉลี่ยต่อบ่อที่เกษตรกรต้องจ่ายตลอดระยะเวลาการเลี้ยงรวมทั้งสิ้น 134,456.66 บาท (จากตารางที่ 4-62) ปริมาณผลผลิตที่ได้จากการเลี้ยงปลานิลเฉลี่ยต่อบ่อปี พ.ศ. 2543 เท่ากับ 6,433.33 กิโลกรัมเป็นจำนวนเงิน 199,433.23 บาท (ตารางที่ 4-64) ปี พ.ศ. 2544 เท่ากับ 6,433.33 กิโลกรัมเป็นจำนวนเงิน 199,433.23 บาท (ตารางที่ 4-65) ดอกเบี้ยเงินกู้ยืมที่ต้องจ่ายในปีที่ 1 ถึง ปีที่ 5 คือ 7,005 บาท, 6,129 บาท, 5,035 บาท, 4,159 บาท และ 3,284 บาท ตามลำดับ

วิเคราะห์อัตราผลตอบแทน ปรากฏดังนี้ มีระยะเวลาการคืนทุน 10 เดือน 6 วัน (ตารางที่ 4-92) มูลค่าปัจจุบันสุทธิที่อัตราผลตอบแทนขั้นต่ำร้อยละ 7.96 เท่ากับ 175,311 บาท (ตารางที่ 4-93) อัตราผลตอบแทนที่แท้จริงเท่ากับร้อยละ 117 (ตารางที่ 4-94) จุดคุ้มทุนสำหรับเงินลงทุนในปีที่ 1 เท่ากับ 4,858 กิโลกรัมหรือ 150,598 บาท (ตารางที่ 4-95) จุดคุ้มทุนในปีที่ 2 สำหรับค่าเตรียมบ่อเลี้ยงเท่ากับ 143.50 กิโลกรัมหรือ 4,448.50 บาท

เกษตรกรที่ทำการเลี้ยงปลานิลในพื้นที่นา ปรากฏผลดังนี้

1. บ่อขนาด 1 ไร่มีจำนวน 1 บ่อ เกิดค่าใช้จ่ายในการลงทุนเฉลี่ยต่อบ่อรวมทั้งสิ้น 30,400 บาท (จากตารางที่ 4-30) ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานในการเลี้ยงปลานิลต่อรุ่นเฉลี่ยต่อบ่อที่เกษตรกรต้องจ่ายตลอดระยะเวลาการเลี้ยง รวมทั้งสิ้น 64,721.72 บาท (จากตารางที่ 4-63) ปริมาณผลผลิตที่ได้จากการเลี้ยงปลานิลเฉลี่ยต่อบ่อปี พ.ศ. 2543 เท่ากับ 2,760 กิโลกรัมเป็นจำนวนเงิน 85,560 บาท (ตารางที่ 4-64) ปี พ.ศ.2544 เท่ากับ 2,810 กิโลกรัมเป็นจำนวนเงิน 87,110 บาท (ตารางที่ 4-65) ดอกเบี้ยเงินกู้ยืมที่ต้องจ่ายในปีที่ 1 ถึง ปีที่ 5 คือ 3,980 บาท, 3,483 บาท, 2,985 บาท, 2,488 บาท และ 1,990 บาท ตามลำดับ

วิเคราะห์อัตราผลตอบแทน ปรากฏดังนี้ มีระยะเวลาการคืนทุน 1 ปี 9 เดือน 4 วัน (ตารางที่ 4-92) มูลค่าปัจจุบันสุทธิที่อัตราผลตอบแทนขั้นต่ำร้อยละ 7.96 เท่ากับ 40,148 บาท (ตารางที่ 4-93) อัตราผลตอบแทนที่แท้จริงเท่ากับร้อยละ 52 (ตารางที่ 4-94) จุดคุ้มทุนสำหรับเงินลงทุนในปีที่ 1 เท่ากับ 4,026.49 กิโลกรัมหรือ 124,821.19 บาท(ตารางที่ 4-95) จุดคุ้มทุนในปีที่ 2 สำหรับค่าเตรียมบ่อเลี้ยงเท่ากับ 71.97 กิโลกรัมหรือ 2,231.07 บาท

2. บ่อขนาด 1 ไร่มีจำนวน 2 บ่อ เกิดค่าใช้จ่ายในการลงทุนเฉลี่ยต่อบ่อรวมทั้งสิ้น 28,404.50 บาท (จากตารางที่ 4-30) และค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานหรือค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงปลานิลต่อรุ่นเฉลี่ยต่อบ่อที่เกษตรกรต้องจ่ายตลอดระยะเวลาการเลี้ยงรวมทั้งสิ้น 59,898.31 บาท (จากตารางที่ 4-63) ปริมาณผลผลิตที่ได้จากการเลี้ยงปลานิลเฉลี่ยต่อบ่อปี พ.ศ. 2543 เท่ากับ 2,720 กิโลกรัมเป็นจำนวนเงิน 84,320 บาท ปี พ.ศ. 2544 เท่ากับ 2,700 บาทเป็นจำนวนเงิน 83,700 บาท (ตารางที่ 4-66) ดอกเบี้ยเงินกู้ยืมที่ต้องจ่ายในปีที่ 1 ถึง ปีที่ 5 คือ 4,776 บาท, 4,179 บาท, 3,582 บาท, 2,985 บาท และ 2,388 บาท ตามลำดับ

วิเคราะห์อัตราผลตอบแทน ปรากฏดังนี้ มีระยะเวลาการคืนทุน 1 ปี 4 เดือน 24 วัน (ตารางที่ 4-92) มูลค่าปัจจุบันสุทธิที่อัตราผลตอบแทนขั้นต่ำร้อยละ 7.96 เท่ากับ 49,178 บาท (ตารางที่ 4-93) อัตราผลตอบแทนที่แท้จริงเท่ากับร้อยละ 65 (ตารางที่ 4-94) จุดคุ้มทุนสำหรับเงินลงทุนในปีที่ 1 เท่ากับ 3,163.08 กิโลกรัมหรือ 98,055.48 บาท(ตารางที่ 4-95) จุดคุ้มทุนในปีที่ 2 สำหรับค่าเตรียมบ่อเลี้ยงเท่ากับ 179.90 กิโลกรัมหรือ 5,576.90 บาท

3. บ่อขนาด 2 ไร่มีจำนวน 3 บ่อ เกิดค่าใช้จ่ายในการลงทุนเฉลี่ยต่อบ่อรวมทั้งสิ้น 34,851.68 บาท(จากตารางที่ 4-30) และค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานการเลี้ยงปลานิลต่อรุ่นเฉลี่ยต่อบ่อที่เกษตรกรต้องจ่ายตลอดระยะเวลาการเลี้ยงรวมทั้งสิ้น 67,992.63 บาท (จากตารางที่ 4-63) ปริมาณผลผลิตที่ได้จากการเลี้ยงปลานิลเฉลี่ยต่อบ่อปี พ.ศ. 2543 เท่ากับ 4,100 กิโลกรัมเป็นจำนวน

เงิน 127,100 บาท ปี พ.ศ. 2544 เท่ากับ 4,150 กิโลกรัมเป็นจำนวนเงิน 128,650 บาท ดอกเบี้ยเงินกู้ยืมที่ต้องจ่ายในปีที่ 1 ถึง ปีที่ 5 คือ 5,572 บาท, 4,876 บาท, 4,179 บาท, 3,483 บาท และ 2,786 บาท ตามลำดับ

วิเคราะห์อัตราผลตอบแทน ปรากฏดังนี้ มีระยะเวลาการคืนทุน 7 เดือน 24 วัน (ตารางที่ 4-92) มูลค่าปัจจุบันสุทธิที่อัตราผลตอบแทนขั้นต่ำร้อยละ 7.96 เท่ากับ 175,322 บาท (ตารางที่ 4-93) อัตราผลตอบแทนที่แท้จริงเท่ากับร้อยละ 155 (ตารางที่ 4-94) จุดคุ้มทุนสำหรับเงินลงทุนในปีที่ 1 เท่ากับ 2,416.90 กิโลกรัมหรือ 74,923.90 บาท(ตารางที่ 4-95) จุดคุ้มทุนในปีที่ 2 สำหรับค่าเตรียมบ่อเลี้ยงเท่ากับ 101.64 กิโลกรัมหรือ 3,150.84 บาท

จากผลการวิเคราะห์ดังกล่าวพบว่า ผลตอบแทนที่ได้โดยใช้เครื่องมือทางการเงิน 3 วิธี คือ วิธีระยะเวลาคืนทุน วิธีวิเคราะห์อัตราผลตอบแทน และวิธีมูลค่าปัจจุบันสุทธิ ให้ผลตอบแทนที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ดังนั้นเมื่อใช้การวิเคราะห์จุดคุ้มทุนจะพบความแตกต่างที่เห็นได้ชัดคือ ปริมาณผลผลิตที่ผลิตได้ เช่น ถ้าทำการเลี้ยงในบ่อขนาด 1 ไร่จะให้ผลผลิตที่ต่ำกว่าจุดคุ้มทุน แต่ถ้าทำการเลี้ยงในบ่อขนาด 2 ไร่และ 3 ไร่จะให้ผลผลิตที่สูงกว่าจุดคุ้มทุน

ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อต้นทุนการเลี้ยงปลานิล

ในการศึกษาโครงการการเลี้ยงปลานิลของเกษตรกร พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกของชมรมปลา ในอำเภอพาน ทั้งหมด และจากการสัมภาษณ์ปัญหาด้านการตลาดพบว่าเกษตรกรไม่มีปัญหาเรื่องการตลาดหรือด้านการจำหน่ายปลานิล เพราะราคาปลานิลของแต่ละชมรมจะไม่แตกต่างกัน ดังนั้นเกษตรกรจะไม่สามารถตั้งราคาขายปลานิลได้เลย แต่เกษตรกรสามารถบริหารต้นทุนของเกษตรกรให้ต่ำลงได้ เพื่อสร้างรายได้ให้เพิ่มขึ้น ดังนั้นปัญหาที่พบคือเรื่องต้นทุนการเลี้ยงปลานิล สรุปได้ดังนี้

1. ปัญหาด้านความรู้ทางวิชาการ ในเรื่องของการเลี้ยงปลานิล เกษตรกรส่วนใหญ่ศึกษาวิธีการเลี้ยงปลานิลจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้น และรับคำปรึกษาจากชมรมปลานิลบ้าง ซึ่งจากการศึกษา พบว่า เกษตรกรทำการปล่อยปลาโดยหวังปริมาณผลผลิตที่เพิ่มขึ้นเท่านั้น แต่ไม่ได้ปล่อยปลาตามหลักวิชาการ เช่น บ่อขนาด 1 ไร่ ควรจะปล่อยปลา 4,500 – 5,000 ตัว แต่จากการศึกษาพบว่า ปล่อยปลาถึง 10,000 ตัวต่อไร่ เป็นต้น

2. ปัญหาทางด้านภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลง จากการสัมภาษณ์เกษตรกรพบว่า การเลี้ยงปลานิลจะขึ้นอยู่กับสภาพอากาศอย่างมาก เช่น ถ้าในช่วงฤดูฝน ปลาจะไม่ค่อยกินอาหาร และจะเกิดภาวะน้ำเสียตามมา ก่อให้เกิดโรคต่อปลา ซึ่งต้องทำการปรับน้ำเพื่อให้ออกซิเจนแก่ปลาทันที

3. ปัญหาด้านศัตรูปลา เนื่องจากบ่อที่เกษตรกรใช้เลี้ยงปลานิลเป็นที่นาเก่าซึ่งจะมีระบบน้ำจากการทำนาไหลผ่านมาเข้าบ่อเลี้ยงปลาอยู่บ้าง ดังนั้นจะมีปลาอื่นไหลเข้ามาในบ่อ เช่น ปลาช่อนที่จะเข้ามากินลูกปลา จะทำให้ปริมาณปลาลดลง

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาข้อมูลทั่วไปของการเลี้ยงปลานิลและศึกษาการวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนของการเลี้ยงปลานิลของเกษตรกร อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย มีข้อเสนอแนะต่าง ๆ ดังนี้

1. จากการเก็บข้อมูลจะเห็นว่าราคาอาหารปลานิลจะมีราคาที่สูงมาก ทำให้เกษตรกรต้องเสียค่าใช้จ่ายในเรื่องอาหารเป็นจำนวนมาก ดังนั้นเกษตรกรควรทำการศึกษาวิธีการลดต้นทุนของการเลี้ยงปลานิล เช่น ทำการเลี้ยงปลานิลแบบผสมผสาน โดยการเลี้ยงร่วมกับสัตว์อื่น ๆ เช่น ไก่ หมู เพื่อเพิ่มอาหารให้กับปลา หรือใช้พืชผักที่ทำการเพาะปลูกได้ในสวนของเกษตรกรมาทำการเลี้ยงปลาเนื่องจากปลานิลเป็นปลากินพืชอยู่แล้ว จึงจะทำให้ลดต้นทุนได้เป็นอย่างดี

2. จากการศึกษาพบว่าผลผลิตที่เกษตรกรได้รับต่อบ่อตามขนาดบ่อที่แบ่งทำการศึกษา นั้น รายได้ที่ได้รับมีความแตกต่างกัน สาเหตุอาจมาจากความยุ่งยากในการดูแล บ่อที่มีขนาดใหญ่ ทางการดูแลและการให้อาหารปลาอาจไม่ทั่วถึงและส่งผลให้เกิดค่าใช้จ่ายที่สูง ดังนั้นควรสร้างบ่อให้มีขนาดที่สามารถดูแลได้ทั่วถึง

3. เกษตรกรควรขอความร่วมมือกับหน่วยงานทางราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทำการเผยแพร่ความรู้ทางด้านวิชาการและเทคโนโลยีให้กับเกษตรกร เช่น ทำการอบรมวิธีการเรื่องการเลี้ยงปลานิลที่ถูกต้องให้กับเกษตรกรโดยตรง หรืออบรมเรื่องแนวทางการบริหารจัดการต้นทุนการเลี้ยงปลานิล เป็นต้น